HISTORICKÉ A UMĚLECKÉ PAMÁTKY
PRAŽSKÉ.

25 rytin na oceli

s výkladem

od

Karla Vladislava Zapa.

(Náhrobek Břetislava I. v chrámě sv. Víta v Praze.)

V Praze.

Nákladem kněhkupectví: I. L. Kober.

1864.

HISTORICKÉ A UMĚLECKÉ PAMÁTKY PRAŽSKÉ.

25 rytin na oceli

s výkladem

od

K. VL. ZAPA.

V PRAZE

Nákladem kněhkupectví: I. L. Kober.

1864.

Prahu stavěla historie, tisíciletá, velepamátná a znamenitá historie Česká. Praha ležíc v samém středu krásné země České, jest srdcem jejím, ze kterého již po tisíc let život a světlo se rozlévá po všech župách drahé vlasti, a ještě vždycky, na vzdor mnohému protivnému usilování s některých stran, všecky snahy a uspěchy národu Českého v Praze nalézají největší podpory a v ní se soustředují. Praha jest skutečný ideal stoličního města, jako málo které město evropské, a právě že jest plodem velikých dějin, nemohou se jí vyrovnati města jiná se vším svým bohatstvím a moderní nádherou. Nejvzácnější památky umění a nejdůležitější historické ostatky staly se sice obětí cizích nepřátel, domácich válek a pitomého vandalství nerozumných lidí a dílem tajných nepřátel národu Českého, a mnohé z těchto obětí nemůžeme nikdy oželeti: avšak předce mnoho zachráněno jest z proudu vše hubícího času, tak že Praha své staré slávy ještě nikoliv nepostrádala. Mát ona vedle mnohých důležitých starožitných památek ještě tolik znamenitých útvorů starého umění, že každý, kdož je oceniti umí, podle nich snadno nabývá pravého názoru té výše, na které někdy v Čechách umění stávalo.

Čechy mají svou vlastní historii umění, a bývaly doby, kde se umění u nás samostatně a v národním duchu zvelebovalo. Tyto doby českého umění zaujímají čestné místo ve všeobecné historii umění křesťanského; typické formy téhož umění křesťanského přijímal národ odjinud, však svým zvláštním způsobem je pojímal a přetvořoval podle svého vlastního názoru přírody. Skvělá jest k a r o l í n s k á doba české malířské školy ve 14. století, potom V l a d i s l a v s k á doba pozdní gotiky a plastiky vůbec v druhé polovici 15. století a v prvních desítiletích 16. století. Umělecké památky Pražské ukazují na sobě všecky proměny, kterým umělecký život v Čechách podléhal, a vedle útvorův cizích mistrův máme tu takovou hojnost vlastně českých uměleckých útvorův, že i po těch našich velkých ztrátách předce někdejší přebohatý umělecký život u nás jasně sobě představiti můžeme.

Památky nejstaršího, románského slohu jsou basilika u sv. Jiří na hradě Pražském, jediná v Praze v původní podobě dochovaná, tři ku'até kaple ve Starém městě (v poštovské ulici), na Novém městě (v nové Štěpánské ulici) a na Vyšehradě, potom více méně zachované zlomky při několika kostelích.

Drahocenné ostatky starogotického slohu s románskými připomínkami jsou oba zrušené kostely při bývalém klášteře sv. Anešky na Starém městě. Doba vyvinutého gotického slohu, která u nás po celé 14. století trvala, a ještě do prvních dvou desítiletí 15. století zasahuje, obdařila Prahu její nejskvostnější stavitelskou ozdobou, hlavním chrámem u sv. Víta na hradě Pražském, o jehožto obnovu a konečné dostavení jednota pro dostavení jeho dle možnosti horlivě se zasazuje. Tento chrám jest jeden z nejprovedenějších, nejozdobnějších a nejušlechtilejších útvorů francouzského kathedralního slohu, v kterém vzájemné podpory a opory klenb co možná na nejmenší míru hmotnosti jsou obmezeny, tak že v ohledu na lehkost stavitelských tvarů naše kathedrala od žádného jiného chrámu toho slohu není dostížena. Ostatně není toto dílo v Čechách osamotnělé, a můžeme ještě některé podobné chrámy své jemu po boku stavěti. Ve velebných prostorách Svatovítského chrámu ukrývají se největší poklady domácích a cizích uměleckých a historických památek. Jiné ve svém spůsobu jediné a v uměleckém ohledu též velmi výtečné gotické stavení jest chrám Panny Marie na Karlově s klenutím báňovitým, na osmihranu založeném a na 60 stop rozpnutým; potom jest zde velký Marianský chrám před Týnem na Starém městě, kostel slovanského kláštera v Emauzích, bývalý templářský chrám u sv. Vavřince při klášteře sv. Anny, kostely sv. Štěpána, sv. Petra, sv. Apolináře a mnohé jiné, ježto podstatu svých původních gotických tvarů zachovaly, kdežto bohužel jiné výtečné stavby gotického slohu přestavováním za času panujícího copu rázu svého téměř docela pozbyly, jako minoritský chrám u sv. Jakuba, augustianský chrám u sv. Tomáše, chrám Johanitův čili Maltézův konec mostu na Malé straně, kde se jenom v jednotlivých částech původní formy zachovaly. Také velký Karlův most s krásnými svými

věžemi jest dílo ze 14. století, a jmenovitě vyniká zachovalá východní strana Staroměstské mostecké věže svou bohatou ornamentikou.

Znamenitá díla pozdního gotického slohu, který se zvláště v Čechách původním spůsobem vyvinul, a nám „Vladislavským slohem“ slove, jsou předně Vladislavský sál na hradě Pražském, prašná věž, západní průčelí Týnského chrámu s věžemi a staroměstská radnice. Ještě znamenitější díla toho slohu nalézají se mimo Prahu ve mnohých českých městech.

Italská renaissance objevuje se v Praze hned na svém nejvýtečnějším a nejstarším pomníku po severní straně hor Alpínských, totiž na královském letohradě čili belvedéře na výši královské zámecké zahrady, a ve svém pozdějším vyvinutí na světských stavbách, jako jest starý Rosenberský, nyní knížecí Schwarzenberský dům na výši Hradčanské, na mnohých a výtečných palácových stavbách a mnohých pěkně rozvržených a dobře provedených kostelích, mezi kterými zvláště tři chrámy s italskými kupolami, sv. Františka u křižovníkův s červenou hvězdou, u sv. Mikuláše na Malé straně a sv. Mikuláše na Starém městě vynikají. Také dobré, staré roccoco má v Praze své zastupitele v záplavě zkaženého parukového slohu, který se v Praze právě jako všude roztahoval, a všecko svými kudrlinkami ověšoval.

Památek staré plastiky doby ještě románské jest v Praze ovšem pořídku, a nejstarší umělecké dílo toho druhu jest kamenný obraz v klášterní chodbě u sv. Jiří na hradě Pražském z prostředka 12. století. Avšak již gotická doba pozůstavila nám poměrně mnoho ze svých bohatých řezbářských útvorů, jízdeckou sochu sv. Jiří na král. hradě, nejznamenitější a nejstarší litinu toho druhu v zemích za Alpami, četné a dílem výtečné náhrobníky českých knížat a králův u sv. Víta a u sv. Jiří, a ještě mnoho jiných soch a řezb kamenných a dřevěných. Díla starší renaissance jsou bronzová kašna v královské, zámecké zahradě, královské mausoleum u sv. Víta, bývalá, bohužel nyní rozebraná mramorová kašna na Staroměstském náměstí a mnoho jiného. Karlův most, veřejná náměstí a ulice, i větší část kostelův jsou přehojně plastickými památkami parukového slohu vyozdobeny, a vyskytují se mezi nimi, zvláště na mostě, díla skutečně umělecky pojatá, která i při těch zvláštnostech svého uměleckého směru, skutečný život ukazují, a mnohému umělci novověkému v tom ohledu za vzor by sloužiti mohly.

Ještě důležitější památky umění českého jsou díla malířská. Malířské umění vyvinulo se v Čechách hned po obrácení národu na víru křesťanskou; avšak jenom drobnomalby v knihách z nejstarších dob se zachovaly. Praha má toho druhu mnohá výtečná díla od domácích umělcův, Vyšehradský kodex z let 1012—1037 v universitní knihovně, kodex Mater verborum z r. 1202 a Jaroměřská bible z r. 1259 v českém museu, potom pašíonal abatyše Kunhuty z r. 1312 v universitní knihovně jsou díla, které skvělé svědectví vydávají o vysokém vzletu umělecké zručnosti v Čechách, jaká již dávno byla, než povstala tak nazvaná česká malířská škola za Karla IV. a Václava IV. (1346—1419). Však ale celý vzdělaný svět musel by se pln překvapení bývalé výšce českého malířského umění obdivovati, kdyby nám okolnosti k tomu prostředkův dopřály, abychom své překrásné, původní miniatury karolínské doby, díla Zbyška z Trotiny v liber viaticus Litomyšlského biskupa Jana a v modlící knize arcibiskupa Arnošta z Pardubic (oba kodexy v českém museu), Hodíka v pontifalní knize biskupa Albrechta ze Šternberka (v Strahovské knihovně) a mnohých jiných zdařilým a věrným barvotiskem rozmnožiti mohli, aby se tím širším kruhům přátel a znatelův umění přístupnými staly. I také z tabulových obrazů vysoké ceny z časův před Karlem IV. ještě nejeden se zachoval, a pamětihodné fresky ze 14. století jsou převzácnou ozdobou stěn v kapli svatého Václava při hlavním chrámě u sv. Víta a v klášterních chodbách kláštera na Slovanech. Rovněž tak znamenité a původní jsou miniatury v kancionalech českých a latinských z 15. a 16. století, dílem v kostelích (u sv. Víta) dílem v knihovnách. V 17. a 18. století květlo pak malování al fresco, a umělci Škreta, Brandl, Reiner a mnozí jiní pozůstavili množství znamenitých prací, které vždy ještě jsou výtečnými ozdobami našich kostelův a palácův.

Předeslavše tento krátký přehled obracíme se k některým památkám Pražským, ježto nám někteří umělci dílem původně vykreslili, dílem podle starších vyobrazení na památku ocelorytinami znázornili.

V posvátných prostorách Pražského hlavního chrámu u sv. Víta nalézáme největší poklady starého umění a národních památek, zvláště pak jest zde mnoho upomínek na veleslavného zakladatele jeho, Karla IV. a na jeho současníky. Překrásné triforium čili chodba, která se pod velikými okny ve vysokém kůru dokola vznáší, má docela obvzláštní ozdobu, totiž poprsní kamenné sochy královské rodiny a všech za času stavby vynikajících, o stavbu chrámu zasloužilých osob, tak že se ta chodba skutečné historické gallerii podobá. Tato poprsí z pískovcového kamene tesaná a barvami potažená nalézají se na pilířích nad průchody, jimiž se jednotlivá oddělení chodby spojují, i vyšly vesměs z kamenické huti druhého stavitele chrámu, Petra Parléře. Pod každou sochou jest v kameně vytesaný, památný, nyní ovšem již málo znalý nápis. Nemůžeme zajisté tuto gallerii důstojněji otevříti, nežli ohledáním

poprsí Karla IV., které zrovna na prostředním pilíři za velkým oltářem jakožto na nejpřednějším místě se nalézá. Jest to nejstarší plastický obraz tohoto věhlasného, svou péčí o Českou vlast vysoce zasloužilého panovníka a tvůrce nové a skvělé, ač již od posledních králů z rodu Přemyslova připravené doby v ohledu na rozvoj umění českého. Karlova tvář srovnává se dokonale s jinými původními podobiznami, které po něm máme. Poprsí ozdobeno jest porouchanou císařskou korunou s dolů visícími stužkami, oděv se skládá z císařského pláště a ze štoly. Znaky ukazují starého jednohlavého, říšského orla a českého lva, a dlouhý nápis pod poprsím vypravuje o císařových skutcích, a oznamuje den jeho úmrtí, 29. listopadu 1378.

Poprsí Arnošta z Pardubic, prvního arcibiskupa Pražského, jest jedno z nejzajímavějších mezi poprsími na triforiu, kterých jest dvadcet a jedno. Hlava jest velmi charakteristická, vysoké klenuté čelo, tenké ostře tažené obočí, dobře utvořený, v kořeně trochu široký nos, bezvousá ústa dosti veliká a ostrá, však ne bez jemného výrazu, hladká brada ukazuje počátky otylosti, vlasy jsou jednoduše učesané. Na hlavě byla původně infule, která však pruskou střelbou r. 1757 hořejší špičky ztratila, tak že se nyní kulatému biretu podobá. Přes plece visí pluvial na krku sponkou sepiatý. Při tomto poprsí vidí se znak Pražské kapitoly, zlaté břevno v černém poli, potom znak pánův z Pardubic a ze Staré, ku pravé straně se spínající polovice bílého koně v červeném poli. Arnošt z Pardubic byl znamenitý prelát, nejvěrnější přítel a rádce Karla IV., r. 1344 stal se arcibiskupem a prvním metropolitou česko-moravské církve, učinil mnohá nadání, umřel na svém hradě Roudnickém 30. června 1364 a byl ve hlavním chrámě v Kladště pochován.

Poprsí kanovníka Václava z Radče. Ačkoliv umělecko-technickou část stavby hlavního chrámu bezprostředně k tomu ustanovený stavitel prováděl, předce pro dozor na spůsob stavění, na práce a pořádek mezi dělníky a pro správu stavební pokladnice z prostředka kapituly vždy jeden kanovník za ředitele stavby volen býval, a tím že o stavbu chrámu také veliké zásluhy měli, dostalo se pěti prvním takovým ředitelům stavby také zvláštních poprsí na triforiu. Dle posloupnosti poslední z těchto pěti byl kanovník Václav z Radče, který zajisté s nemalými starostmi spojený úřad ředitele stavby po 36 let zastával, totiž od r. 1380 až do své smrti 1416. Tento Václav z Radče byl první znamenitější předek českého šlechtického rodu Radeckých z Radče, kterýž v posledních letech slavným rakouským polním maršálkem, vítězem u Kustozzy a Novary, veliké, všeobecné slávy došel. On byl v letech 1385—1409 děkanem u sv. Apolináře a v letech 1402 a 1403 s Olavem z Dubé generálním vikářem arcibiskupství Pražského. Za jeho řízení byl vysoký kůr od Petra Parléře dostavěný dne 1. října 1385 slavně posvěcen, r. 1392 základní kámen k stavění chrámových lodí položen, a r. 1396 byly jeho péčí a u přítomnosti arcibiskupa Olbrama ze Škvorče ostatky sv. Vojtěcha a sedmi svatých bratří ze staré basiliky, předešlého hlavního chrámu, do hlavní lodi velikolepého nového chrámu, bohužel až do dneška nedostavené, přenešeny. Jeho poprsí od pruských kulí r. 1757 porouchané, ukazuje moudré, téměř přísně nábožné tahy, oděv jest jednoduchý a hlava ničím nepřikryta.

Poprsí Matiáše z Arrasu a Petra Parléře, stavitelův hlavního chrámu. Předposlední dvě poprsí v triforium po straně epištolní představují oba tuto jmenované stavitele chrámu. Když potomní císař Karel ještě co markhrabě Moravský a správce království Českého na jaře 1344 se svým otcem, králem Janem, papeže Klimenta VI. v Aviňoně navštívil, a u něho povýšení biskupství Pražského na arcibiskupství vymohl; tu sobě ustanovil, již r. 1341 připravený návrh založení nového hlavního chrámu na místě staré biskupské basiliky u sv. Víta a Václava hned již ve skutek obrátiti, a ve Francii, otčině to skvostného kathedrálního slohu ohlížel se po mistru, který by byl schopen, aby takovou kathedrálu v Praze postaviti mohl. Takového mistra i našel, a hned jej s sebou do Prahy vzal; byl to Matiáš z Arrasu. A již na podzim téhož roku 1344 dne 21. listopadu, když od papeže pallium pro nového arcibiskupa do Prahy přišlo, a Arnošt z Pardubic na arcibiskupskou stolici slavně byl posazen, vyšlo celé vznešené shromáždění ze staré basiliky v slavném průvodu na místo východně za řečeným kostelem, kde již jáma se základním kamenem k novému chrámu připravena byla. Do této jámy sestoupili Jan král, jeho synové Karel a Jan, potom arcibiskup Arnošt, a vlastnoručně první základní kámen položili, načež se tento den skončil slavným chvalozpěvem sv. Ambrože. Mistr Matiáš jest tvůrcem skvostného rozvrhu našeho kathedrálního chrámu, jehožto stavitelské přednosti každému znateli hned zřejmě se ukazují; on řídil stavbu po osm let až do své smrti r. 1352. Od něho pocházejí vnitřní hlavní pilíře ve vysokém kůru a celé zařízení v ochoze a v kaplích okolo něho, ačkoliv mnohé z těch kaplí teprv od jeho nástupce vystavěny byly. Matiáš z Arrasu vystavěl také hrad Karlštein, z jehožto zařízení patrně viděti, že si bral vzor z papežského hradu Aviňonského. Jeho poprsí ukazuje silnou mužnou tvář, všecky tahy jsou široké a okrouhlé, silné vlasy a hustý vous jsou rozděleny. Nos schází byv uražen. Ve znaku se ukazuje trojúhelník s kružidlem. V nápise patrným omylem udán jest r. 1342 místo r. 1344 založení hlavního chrámu.

Úmrtím mistra Matiáše nezastavila se stavba hlavního chrámu; Karel IV. objížděl v září 1353 Švábsko a nalezl tam nástupce mistra Matiáše; byl to třimecítmaletý mladík Petr Parléř, syn Jindřicha Parléře z Polska, stavitele pěkného kostela ve Švábském Gmundu. Bezpochyby se Petr v tom Gmundu narodil, poněvadž se také Petrem z Gmundu psával, a snad se také u svého otce vzdělal a znamenité vlohy ukazoval, když císař Karel oněm se dověděl a svým stavitelem hlavního chrámu ho udělal. Že se mu nyní často Petr Arler říká, to spočívá na omylu v nápise pod našim prprsím na triforiu hlavního chrámu, kde patrně zapomenuto i vypuštěno jest písmě p ve slově „parleri." Jinak vyskytuje se jeho jmeno Petr Parler anebo Parlerius, což právě jen stavitele znamená, také Perlerius a v češtině parléř ve mnohých latinských a českých listinách a zápiscích, tak že v tom pražádné pochybnosti býti nemůže. Petr Parléř myšlenky svého předchůdce na hlavním chrámě s velkým štěstím a mistrovsky dále prováděl, avšak pro všeliké okolnosti později dle vůle samého císaře v některých věcech od původního plánu uchýliti se musel, jakož jmenovitě vystavěi kapli sv. Václava v takovém místě, kde vlastně státi neměla, což ovšem důslednému provedení stavby nyní velikou ujmu činí. R. 1392 dodělal celý vysoký kůr a příční lodi, a již 2. června téhož roku položen jest základní kámen k dlouhé části kostela, která patero lodí obdržeti měla. Však mezi tou stavbou buď mistr Petr již umřel anebo pro věk další vedení stavby svému synu Janovi postoupil, který r. 1398 již výslovně stavitelem hlavního

chrámu se zove. Úmrtní rok Petra Parléře neznáme. Bylo to k velkému prospěchu stavby samé, že on sám nejméně po 43 let ji vedl, a zdá se, že ještě r. 1401 byl na živě, a že 71. roku stáří svého dosáhl. Jeho tvář na poprsí v triforiu ukazuje podlouhlou do okrouhla přistřiženou bradu, ušlechtilé tahy prozrazují člověka vzdělaného a uhlazeného. Na sobě má hábit s kapí na plece spuštěnou, v jeho štítu ukazuje se úhelnice. Jeho ostatní díla jsou slavný Karlův most s věžemi v Praze, vysoký kůr děkanského chrámu v Kolíně nad Labem a bezpochyby také zpodní části vysokého kůru u sv. Barbory v Kutné Hoře. Všecka poprsí na Pražském triforiu jsou díla z jeho kamenické huti, jakož ještě mnohé jiné řezby a sochy.

Socha sv. Václava v Pernšteinské kapli chrámu Svatovítského. Dílo to Petra Parléře, jehožto znak se u podnoží sochy spatřuje, stávalo původně na krátkém sloupovém podstavci vedle jednoho opěracího pilíře z venku, a očekává nyní v Pernšteinské kapli důstojného obnovení a lepšího umístění. Jest téměř zvýší člověka, z drobnozrného pískovce, a náleží pro přísné provedení a vzácnou pěknost v kresbě a formě k nejvýtečnějším řezbám, jež ze 14. století ještě máme.

Hrob krále Přemysla Otakara II. nalézá se v tak zvané Saské kapli, i jest to také dílo z kamenické huti Petra Parléře, jako všecky knížecí a královské hroby v kaplích okolo ochozu hlavního chrámu u sv. Víta. Představuje jako ostatní hroby zcela jednoduchou tumbu, na které postava hrdinského krále Přemysla II. leží, i byl bezpochyby po přenešení královského těla ze staré basiliky r. 1373 tuto postaven.

Tvář Kristova ve hlavním chrámě, postavená při nárožním pilíři u kaple sv. Sigmunta, náleží mezi nejznamenitější a nejslavnější umělecké poklady Pražské. Karel IV. dal prý toto mistrovské dílo v Římě podle originalu, který se tehdáž u sv. Petra nalézal, u své přítomnosti malovati, a r. 1368 je odtamtud s sebou přivezl. Nalézal se ten obraz původně mezi českými říšskými klenoty a svátostmi na Karlšteině, a do hlavního chrámu dostal se teprvé u prostřed 17. století. Tvář Kristova upomíná dokonale na pravzor byzantské a staroitalské školy, a šest malých postav českých patronův v levo a pravo na rámě vymalovaných, sv. Víta, Václava, Vojtěcha, Prokopa, Ludmily a Sigmunta, bylo zároveň s hlavním obrazem malováno, mají zcela ráz karolinské doby, a v uměleckém provedení jsou tak výtečné jako Spasitelova tvář.

Hlavní obraz ve chrámě sv. Víta na velkém oltáři není umělecké dílo české, nýbrž vzácný klenot starého umění nizozemského, dílo Jana Gossarta řečeného Mabuse, který žil v první polovici 16. století. Obraz představuje v popředí Pannu Marii a evangelistu Lukáše, v pozadí skvostnou architektonickou perspektivu. Byl až do r. 1580 hlavním obrazem v kapli sv. Lukáše při kostele St. Rambout v Malíně v Belgii, přišel potom do obrazárny cís. Rudolfa II. na hrad Pražský, a za Ferdinanda III. byl r. 1653 na nový velký oltář našeho hlavního chrámu dán.

Socha sv. Jiří na hradě Pražském jest nejstarší znamenité litecké dílo ze středního věku, a byla r. 1373 rozkazem Karla IV. ode dvou bratří, Martina a Jiřího z Klussenberku, pro ozdobu některého dvora na královském hradě shotovena. Své nynější místo na třetím dvoře královského hradu před hlavním chrámem dostalo toto dílo za Marie Teresie po roce 1757. Dvakrát utrpělo pohromu, r. 1541 při velkém ohni, který Malou Stranu a král. hrad ztrávil, a r. 1562 při turnaji na hradním dvoře držaném. Avšak pokaždé byla škoda šťastně nahražena a spravena. Dílo to jest více šesti stop zvýší, a však rytíř nepřesahuje výškou čtyry stopy. Bronzová tato litina není jenom sama v sobě výtečná, nýbrž představuje spolu až do nejmenšího dobře provedený věrný vzor rytířského uzbrojení ve spůsobě 14. století. Všecky země na severní straně Alp nemohou se podobným dílem ze středního věku honositi.

Hrob sv. Ludmily u sv. Jiří na hradě Pražském náleží mezi nejskvostnější řezbářská díla v Čechách z počátku 14. století. Jest 5 stop zvýší, 6′ 3″ zdélí a 4′ zšíři, shotoven ze žlutavo-bílé, bělohorské opuky, která se velmi pěkně sdělávati dává, i zdá se, že ho abatyše Kunhuta, dcera krále Přemysla Otakara II., která od r. 1302 do 1321 panovala, postaviti dala. Náš obraz představuje ten hrob beze všech přídavkův a ještě v takovém stavu, v jakém byl před svým obnovením r. 1858. Obě dlouhé strany tumby jsou každá paterými gotickými výklenky velmi bohatě a něžně tesanými opatřeny, a v každém z nich stojí polovypuklá soška nějakého svatého. Na tumbě zas leží socha sv. Ludmily v životní velikosti, velmi útle vyvedená, s líbezným výrazem a měkce i bohatě uloženými záhyby roucha. Jmena umělce pohříchu neznáme. Svatá Ludmila byla chotí prvního křesťanského knížete Českého, Bořivoj I, a okolo r. 921 na Tetíně uškrcením mučennickou smrt nalezla.

Kašna v královské zahradě Pražské. Na pláni za tak nazvaným Jelením příkopem, který se podle severní strany královského hradu Pražského táhne, rozkládá se královská zahrada, obyčejně císařskou zahradou zvaná, která byvši od Ferdinanda I. založena za nádherných časův Rudolfa II. největší slávy požívala. Královský letohrádek, belvedere nazvaný a bronzová kašna v té zahradě, jsou díla Ferdinanda I. Tam kde někdy první tulipány v Evropě květly, stojí bronzová kašna, litina, náležející mezi nejpřednější díla toho druhu a onoho času (prostředku 16. století); dvě bronzové nádrže nestejné velikosti stojí nad sebou, a figury i ornamenty dle antických vzorů udělané, jsou ve svém spůsobu výtečné. Celek jest dílo domácích umělcův, avšak předce nějaký italianský umělec asi myšlenku k tomu podal; Vavřinec Křička z Bytišky v Moravě připravil figury, a mistr Tomás Jaroš z Brna, královský puškař čili dělolijec a zvonař v Praze, celé dílo s puškařem Wolfem zdařile ulil. Dílo trvalo od r. 1554 do 1559. Tomáš Jaroš lil také dva největší zvony v Praze, zvon sv. Sigmunda při hlavním chrámě (249 centů), a Marianský zvon na Týnské věži (118 centů.)

Votivní obraz arcibiskupa Očka v obrazárně společnosti vlastenských přátel umění na Hradčanech jest jeden z nejznamenitějších tabulových obrazů na dřevě z Karolinské doby. Jan řečený Očko z rodu pánův z Vlašimi, druhý arcibiskup Pražský, dal jej malovati a r. 1371 v kapli od svého předchůdce, Arnošta z Pardubic, ve věži hradu Roudnického vystavěné postaviti. Jmena umělcova nelze vypátrati. Obraz jest 5' 6½" zvýší, 3' zšíří, à la tempera na zlaté půdě malovaný a na příč na dva díly rozdělený. V hořejším dílu sedí Bohorodice s dítětem na trůnu, po stranách klečí císař Karel IV. a jeho syn Václav IV.; za každým stojí jeden zemský patron, za Karlem sv. Sigmund, za Václavem sv. Václav. Před klečícími osobami jsou erby s jednoduchým říšským orlem a s českým lvem. V dolejším oddělení klečí věnovatel obrazu, stařičký arcibiskup Jan Očko se sepiatyma rukama, a u nohou má složený erb pánův z Vlašimi (dvě supí hlavy) a kapitoly Pražské (zlaté břevno v černém poli). Před arcibiskupem stojí sv. Vojtěch a sv. Prokop, za arcibiskupem sv. Vít a sv. Ludmila. Někdejší zlatá půda obrazu byla později černou barvou přikryta, proto že se nepovolaný obnovovatel mylně domýšlel, žeby snad na černé půdě zlatotkané oděvy figur lépe vystupovaly, čehož litovati jest.

Biskupská věž na Malé straně jest jediný zbytek dosti nepatrný bývalého vší středověkou nádherou někdy vyozdobeného biskupského dvora, v kterém Pražští biskupové a arcibiskupové od počátku 13. století až do r. 1419 obyčejně sídlívali. Tento biskupský dvůr zaujímal se svými hospodářskými staveními celou prostoru mezi mosteckou a Josefskou ulicí a uhelním pláckem vedle malostranských mostních věží, i byl ohradní zdí obezděn, o kterou se z venku opíraly původně malé příbytky, potomní měšťanské domy, z kterých se podnes jedna strana mostecké ulice skládá. Z toho dvora zachovala se až do našich časův jen tato jedna věž s branou proti poříční nížině, a náš obraz ukazuje ji, jak ještě v roce 1844 vypadala. Avšak okolo r. 1853 dal soukromý majetník její hořejší patra ubourati, a zpodní část s branou polozasypanou a s dvěma erby nově omítnouti, pobíliti a s nejbližším stavením pod jednou střechou spojiti. Tato věž byla původně od biskupa Jana IV. z Dražic r. 1330 vystavěna a skvostně ozdobena. Ještě zachovalé štíty na ní ukazují rodní erb pánův z Dražic, tři zelené viní listy v červeném poli, i stojí tento nynější zbytek té věže v zadním dvorečku za domem u tří zvonkův pod číslem 47 v mostecké ulici.

Král Václav IV., poprsní díl sochy na východní straně Staroměstské mostní věže z kamenické huti Petra Parléře, stavitele hlavního chrámu. Tento stavitel za panování Václava IV. dostavěl Karlův most Pražský, a vyozdobení mostních věží jest také větším dílem jeho práce. Staroměstská mostní věž má také zcela ráz doby Václava IV., a téhož krále sedící postava v pískovci velmi čistě vypracovaná spatřuje se na ní po levé straně vedle jeho otce Karla IV. Král Václav sedí tu v královském plášti, českou korunu na hlavě maje, v levici říšské jablko, v pravici zbytek dlouhého žezla drže. Jest to jediné nám známé spolehlivé vyobrazení krále toho, na kterém se v letech mužnějších ukazuje. Jiné obrazy, o kterých by se souditi mohlo, že jsou jeho podobizny, představují ho co jinocha.

Chrám Matky Boží před Týnem na Starém městě býval za dvousetleté doby husitské od r. 1420 do 1620 nejpřednějším kostelem kališníkův čili utrakvistův, a jest také dosud hlavním farním kostelem Starého města. Stojí naproti radnici na východní straně staroměstského náměstí za některými domy bezprostředně před Týnským dvorem, kterýž od nepamětných časův býval kupeckým dvorem cizích kupcův, a vedle kteréhož brány v úzké Týnské uličce umělec při rejsování našeho obrazu své stanoviště sobě zvolil. Týnský chrám jest po hlavním chrámě u sv. Víta na hradě Pražském na historické památky a velké upomínky nejdůležitější, a ve stavitelském ohledu jedno z nejznamenitějších kostelních stavení v Praze. Založení jeho stalo se na místě staršího kostela v prvních letech 15. století, stavba byla nákladem měšťanstva až do r. 1419, v kterém husitská válka vypukla, v podstatných částech dohotovena, a však teprv za Jiřího Poděbradského a jeho nástupce Vladislava II. vystavením obou západních věží a vysokého štítu mezi nimi dovršena. Sto střevícův vysoká střední loď, která se v kůru za velkým oltářem čtyřmi stranami desítihranu zavírá, převyšuje dvě o polovici nižší boční lodě. Profily pilířův a klenbových žeber v bočních loděch jsou bohaté a krásné, a náležejí ještě v dobu vyvinutého gotického slohu. Také malá kaple sv. Ludmily za zakristií, zbytek to starého kostela, ukazuje starší sloh gotický. Větší část kružby v oknech a celé zevnitřní vyozdobení však má rozhodný ráz pozdní gotiky z doby Vladislava II., jmenovitě západní průčeli s oběma věžemi, které 253 stop výšky dosahují, a k nejvýtečnějším stavitelským ozdobám Starého města náležejí. Severní vchod z Týnské uličky, na našem obraze zcela dobře viditelný, jest nejznamenitější portálová stavba našeho města (když se totiž nebéře ohledu na zazděný jižní portál hlavního chrámu u sv. Víta), — avšak co se historických památnosti a důležitých uměleckých útvorů Týnského chrámu dotýče, tu se musíme pro krátkost jenom na pouhé připomenutí toho nejdůležitějšího obmeziti. Jednu uměleckou památku podáváme zde na následujícím obraze. Jest to

Pietà v Týnském chrámě, řezba ve dřevě nevelikých rozměrů ze 14. století, která z bývalého skladacího oltáře pochází a nyní vedle oltáře sv. Kříže v severní boční lodi nad skromným náhrobním nápisem dějepisce Floriana Hammerschmida se nalézá. Tato Pietà čili bolestná Matka Boží se šesti vedlejšími figurami jest velmi výrazná a výborně uložena, jenom mrtvola Spasitelova jest trochu ztuha natažena. Avšak Týnský chrám vyozdoben jest ještě znamenitějšími útvory staročeského i nového umění, jako jsou: Spasitel na kříži ze dřeva řezaný a barvami vyličený ze 14. století na oltáři sv. Kříže, Panna Maria na trůnu z téže doby na oltáři v jižní boční lodi, křídlový oltář ve slohu renaissančním z Rudolfovy doby vedle kazatelny, potom překrásná vy-

puklá řezba kamenná, představující utrpení Spasitelovo v tympanonu čili v oblouku nad portálem severním z doby Vladislavské, gotický kamenný baldachyn mistra Rejska, pod ním nový oltář sv. Lukáše od Jos. Hellicha, obrazy Panny Marie a Ecce homo ze 14. století vedle oltáře Panny Marie, kazatelna z 15. století, skupení z Karrarského mramoru představující ss. Cyrila a Methodia od Emanuele Maxe, více oltářních obrazův od Škrety, a z velkého počtu náhrobních kamenů pomník slavného hvězdáře Tychona de Brahe, který r. 1601 umřel.

Staroměstská radnice stojí naproti Týnskému chrámu na západní straně velkého náměstí, a byla již s počátku pouhé skupení domů ze skoupených měšťanských domů poznenáhlu povstalé. Posud se také ze starších a novějších částí skládá. Na našem obraze ukazuje se ještě v podobě, jakou před rokem 1805 mívala. Na místě nynější věže stával první r. 1338 od obce koupený dům, který za radnici sloužil. Později přikoupené domy nebyly na jižní straně přestavovány, nýbrž toliko u vnitř spojeny, a ještě dnes dá se každý ten zvláštní dům z venku poznati. Na východní straně proti velikému náměstí dostala radnice pravidelnější podobu, r. 1381 vystavěna jest nárožní věž a ozdobná kaple pod ní. Starý svršek věže byl však r. 1805 přestavěn, jak nyní jest. R. 1838 byla tato radnice přikoupením jiných sousedních domů k půlnoční straně znamenitě zvětšena, a celá ta strana ze základův nově se stavěla. Však nemůžeme chváliti dílo to v gotickém slohu dosti nejapně provedené, i bylo mnoho nehod při té stavbě vyplývajících z nepodařených stavitelských návrhův. Kaple a portal na jižní straně mají ráz bohaté pozdní gotiky z Vladislavské doby. Pamětihodné jsou kromě kaple staročeské hodiny z r. 1490 od mistra Hanuše zhotovené, nyní obnovená s kaplí spojená obecní síň a

Stará radní síň, jejížto úprava a vyozdobení ještě zcela se zachovalo z doby pozdní gotiky. Stěny okrášleny jsou umělými řezbami a sochami z poslední čtvrti 15. století, dvěma velikými obrazy představujícími Salomonův rozsudek a královnu ze Saby, a paterými podobiznami Karla VI., Marie Teresie, Josefa II., Leopolda II. a Františka I. Ohromná kamna jsou dílo ze 17. století.

Mramorová kašna na Staroměstském náměstí není již od r. 1862 na svém místě, nýbrž rozebrána dílem v kusích potlučených v obecním stavebním dvoře leží, kde je konečně zub času dočista zahladí. Již více než 40 let vydávala městská zpráva toto krásné umělecké dílo neomluvitelným způsobem ve zkázu živlům a lůze, která ničeho neušetří, tak že konečně zachráněno býti nemohlo, a pro těsnotu blíž hlavní strážnice před radnicí, kde stála, odstraněno býti muselo. Toto dílo bylo v letech 1590—1593 z obecního jmění péčí tehdejšího rázného a stavby milovného primátora Starého města Pražského, Václava staršího Krocína z Drahobejle, z červeného mramoru vystavěno. V první polovici minulého století dán na vrcholek kašny bezpochyby místo obyčejného panáka, kusý nástavek z pískovce s říšským orlem ze železného plechu. Krásné rozměry tohoto pěkného renaissančního díla dávají se nyní jen z obrazu poznati, řezby figur a rozličných obrazcův ač ne výtečné, byly zcela dobře pojaty a podávaly vespolek velmi slušné ba skvostné podívání.

Prašná věž bývala někdy jedna z bran Starého města proti Novému městu, a nazývala se původně až do konce 17. století „novou branou.“ Byla z nařízení umění milovného krále Vladislava II. vedle jeho sídla v Králově dvoře (nynějších kasáren) roku 1475 založena, jest z větší části dílem znamenitého bakaláře na Týnské škole Matouše Rejska, a slouží posud Praze ke zvláštní stavitelské ozdobě z Vladislavské pozdní gotické doby. V obou patrech nad průjezdním obloukem jsou dvě skvostné, nyní ovšem spustlé komnaty s bohatými kamenickými ozdobami; r. 1779 dala rada Starého města erbovní štíty a mnohé kružby a kamenné lupeny, kterými Rejsek hořejší patra věže ozdobil, otlouci, aby prý, jak se tehdáž tomu rozumělo, „tyto nebezpečím hrozící a jinak neužitečné čiričary věž bez potřeby neobtěžovaly.“ Roku 1823 přišly bicí hodiny na tu věž nákladem soukromníka.

Klášter sv. Anešky stojí na Starém městě nedaleko břehu Vltavy v okolí tak nazvaného „Františku,“ pohříchu ve smutném stavu, ana zde profanace ohyzdně řádila a bolestné city budí. A předce jsou dva odsvěcené a na sklady všelikého zboží obrácené kostely toho bývalého kláštera, totiž kostel sv. Barbory, dál k západu stojící, a druhý sv. Anešky za ním k východu povystupující, nyní ještě nejznamenitější památky Pražské starého, prvotního slohu gotického. Aneška, sestra krále Václava, založila zde r. 1234 klášter Klarisek, v němž co první abatyše život skončila. Kostely jsou ještě původní stavby, jejich zevnitřní podoba jest silně pokažena a málo úhledná, avšak vnitřní prostory, ač nevelké, jsou v rozvrhu a v kamenických ozdobách výtečné. Ještě se zde vyskytují romanské hlavice sloupův vedle hlavic gotického slohu, nejbujnějším a nejkrásnějším lupením ozdobených. Císař Josef II. r. 1782 klášter zrušil, a od těch dob počíná zkáza jeho staveb.

Stará židovská škola od Pražských Židův podivným jmenem „Altneuschule“ pojmenovaná, stojí u prostřed bývalého Židovského města nyní Josefov nazvaného, pochází z tétéž stavitelské doby, jako klášter sv. Anešky, avšak jaká to protiva se nám tu objevuje! Výtečné stavby onoho kláštera propadly profanaci a záhubě, a tato židovská škola, ač zajímavá a však ne tak znamenitá, považuje se za neporušitelnou posvátnost, o jejímž převelikém pry stáří nejnejapnější pověsti za pravdivé se vydávají a ustavičně se opakují. Rok založení jest neznámý, avšak sloh jest starogotický, a neomylně do polovice 13. století ukazuje. Vnitřek jest 45 stop dlouhý, 27 stop široký, na obou delších stranách jsou dvě úzká okna. Těžká lomená klenba opírá se o nosiče na zdech a o dva svobodně stojící, osmistrané pilíře.

Vchod do této staré židovské školy na polední straně jest také čistě gotický a s celou stavbou úplně se srovnává. V oblouku nade dveřmi vytesán jest viní keř zcela dobře vyvedený, a dva postranní sloupky mají také hlavice

viním lupením hezky ozdobené. Celé stavení jest vnitř a zevnitř začmouděné a černé, a každého navštěvovatele divně dojímá.

Kateřina z Lokšan, kulatý medaillon s podobiznou z pálené hlíny mající v průměru asi půl druhé stopy, chová se v archeologických sbírkách Českého Musea. Podobizna představuje mladou dámu v kroji z prostředka 16. století s opisem: C. Aquila G. Loxaní conjux, t. j. Kateřina Adlerovna, manželka Jiřího z Lokšan. Tato paní byla tetou a ochranitelkyní lásky a tajného manželství krásné Filipiny Welserové s arciknížetem Ferdinandem. Umřela r. 1580 v Inšpruku, kde jí arcikníže Ferdinand skvostný náhrobek postaviti dal. Medaillon nalézal se ještě s druhým stejným původně v hostinci ve starém Ungeltě v Týnském dvoře, a to v té části, která ještě nedávno podle spůsobu z prostředka 16. století byla vyozdobena starším renaissančním slohem.

Chrám sv. Štěpána na Novém městě. Tento farní chrám má vysoké svobodné stanoviště v hořejším Novém městě, a byl zařízením císaře Karla IV., když se Nové město stavělo, asi mezi lety 1351-1367 vystavěn. Až do r. [illegible] byl okolo něho veliký hřbitov, jejž cís. Josef II. zrušiti kázal, a který potom k všelijakým věcem byl potřebován, dílem také zcela pustý byl. Na tomto bývalém hřbitově bylo stanoviště, s kterého umělec náš obraz vykreslil. Od těch dob povstala na tomto stanovišti „nová Štěpánská ulice.“ Kostel jest stavba jednoduchá, gotická s vysokou úzkou střední lodí a dvěma nízkými bočními loďmi. Stavitelský sloh pozdějšími, nuznými opravami mnoho ze své původnosti pozbyl. Krásná jehlancová střecha na západní, průčelní věži kostela byla teprvé r. 1604 postavena a jest ozdobou Nového města. Mimo některé oltářní obrazy od Škrety spatřuje se v kostele na jednom oltáři výtečný na dřevě malovaný obraz Panny Marie, znamenitá umělecká památka staročeské školy. Na našem obraze ukazuje se k pravé ruce okrouhlá kaplička, z dob 12. století starý kostelíček sv. Štěpána ve vsi „na Rybníčku,“ nyní pod jmenem kaple sv. Longina známý. Proti té kapli stojí široká, nízká zvonice se špičatou křidliční střechou, v které velmi staré a velké zvony visí, jichžto elegické zvuky nyní již tak rozléhati se nemohou od času, co celé okolí vysokými domy zastaveno jest, kterým také bývalá kaple Všech Svatých, na obraze na levo v popředí, ustoupiti musila. Nejnovější čas setřel vůbec všechnu bývalou dojímavost nejbližšího okolí u sv. Štěpána.

1784

KAREL IV.

dle poprsí v chrámě sv. Víta v Praze

KARL IV.

nach einer Büste im St. Veitsdome zu Prag.

Vydáváno od knihkupectví Kober a Markgraf v Praze

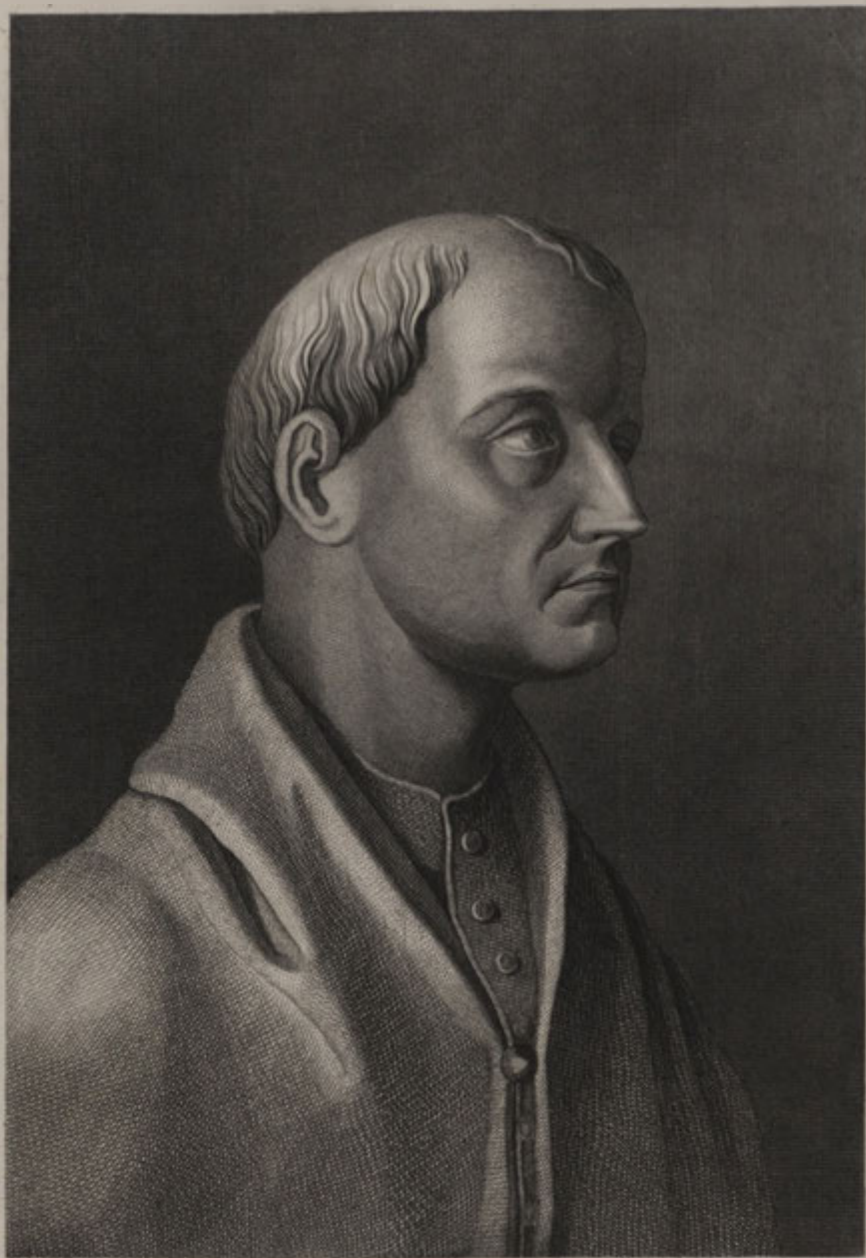
Herausgegeben v. d. Verlagsbuchhandlung Kober a Markgraf in Prag

ARNOŠT Z PARDUBIC.
(Poprsí v hlavním chrámě Pražském)

ERNEST VON PARDUBIC.
(Büste im Prager Dom.)

Vydáváno od knihkupectví Herausgegeben v. d. Verlagsbuchhandlung
Kober a Markgraf

Wilh. Kandler fec.

VÁCLAV Z RADČE
Kanovník Pražský
Nákladatel I. L. Kober v Praze

WENZEL VON RADEC
Domherr zu Prag
Verlag von I. L. Kober in Prag

STAVITELÉ CHRÁMU SV. VÍTA V PRAZE. DIE BAUMEISTER DES PRAGER DOMES.

Nakladatel I. L. Kober v Praze — Verlag von I. L. Kober in Prag

Sv. Václav. socha v hlavním chrámě Pražském.

St. Wenzel. Statue im Dom zu Prag.

Nakladatel: I. L. Kober v Praze

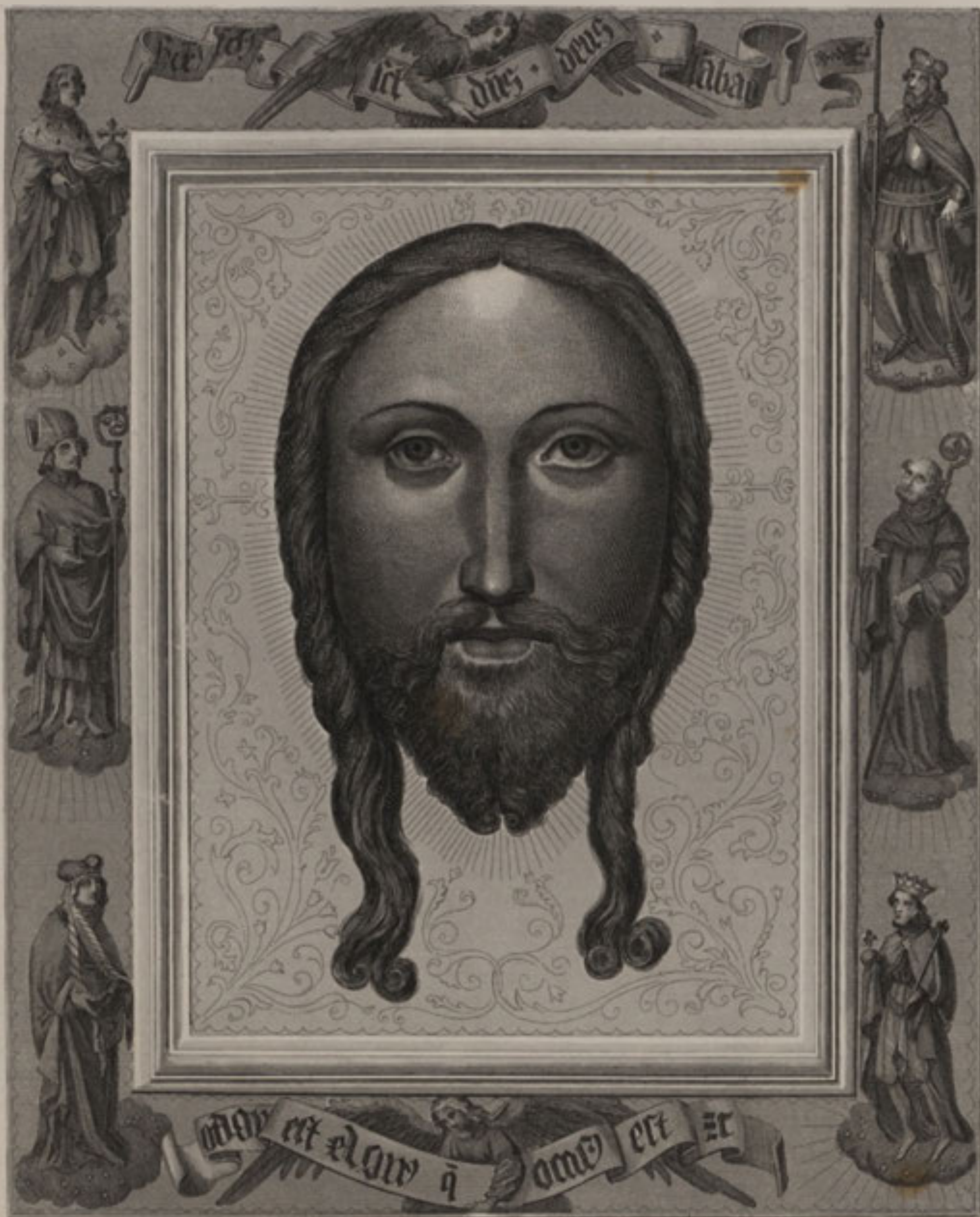
Verlag von I. L. Kober in Prag

Jos Hellich fecit. — Aus der Kunst-Anstalt v. C. F. Merckel. Leipzig & Pesca sculpsit.

HROB KRÁLE PŘEMYSLA OTAKARA II. — **DAS GRAB PŘEMYSL OTAKAR'S II.**

Nakladatel: I. L. Kober v Praze. — Verlag von I. L. Kober in Prag.

Tváŕ Kristova v hlavním chrámu pražském. **Der Christuskopf im Prager Dom.**

Vydávano od knihkupectví — Herausgegeben v. d. Verlagsbuchhandlung

Kober & Markgraf

v Praze. — in Prag.

Wilh. Kandler Sculp. — Aus der Kunst Anstalt v. C. F. Merckel, Leipzig.

HLAVNÍ OBRAZ
v chrámu sv. Víta v Praze.

Nakladatel: I. L. Kober v Praze.

DAS HAUPTALTARBILD
in der Domkirche zu Prag.

Verlag von I. L. Kober in Prag.

Socha sv. Jiří
na hradě Pražském

St. Georg
Reiterstandbild auf dem Prager Schlosse

Nákladem J. L. Kober v Praze

Verlag von J. L. Kober in Prag

HROB SV. LUDMILY
u sv. Jiří v Praze.
Nakladatel: I.L. Kober v Praze.

GRABMAHL DER HL. LUDMILA
bei St. Georg zu Prag.
Verlag von I.L. Kober in Prag.

Jos. Hellich fecit. Aus der Kunst Anstalt v. C.F. Merckel, Leipzig A. Fesca sc.

KAŠNA
v král. zahradě Pražské.

BRUNNEN
im königl. Garten zu Prag

Vydáváno od knihkupectví Herausgegeben v. d. Verlagsbuchhandlung

Kober a Markgraf

v Praze in Prag

Aus der Kunst-Anstalt v. C. P. Marschall in Leipzig

VOTIVNÍ OBRAZ ARCIBISKUPA OČKA. DAS VOTIVBILD DES ERZBISCHOFS OČKO.

Vydáváno od knéhkupectví Herausgegeben v. d. Verlagsbuchhandlung
Kober & Markgraf

Hellich fecit — A. Fesca u. Wurster sc.

DER BISCHOFSTHURM IN PRAG.
Verlag von I. L. Kober in Prag

VĚŽ BISKUPSKÁ V PRAZE.
Nakladatel: I. L. Kober v Praze,

Hellich fecit. *Merkel sculp.*

KRÁL VÁCLAV IV. **KÖNIG WENZEL IV.**

Nakladatel I. L. Kober v Praze. Verlag von I. L. Kober in Prag.

PIETA V CHRÁMĚ MATKY BOŽÍ
před Týnem v Praze.

PIETÁ IN DER THEINKIRCHE
in Prag.

Vydávano od knihkupectví Kober a Markgraf v Praze.

Herausgegeben v. d. Verlagsbuchhandlung Kober a Markgraf in Prag.

Aufgenommen von A. Schulz 1846. | in Stahl gest. v. J. Skala.

RADNÍ SÍŇ V STAROMĚSTSKÉ RADNICI V PRAZE. — **RATHSAAL IM ALTSTÆDTER RATHHAUSE IN PRAG.**

Nakladatel I. L. Kober v Praze. — Verlag von I. L. Kober in Prag.

MRAMOROVÁ KAŠNA NA STAROMĚSTSKÉM NÁMĚSTÍ
V PRAZE.

Nakladatel I. L. Kober v Praze.

DER MARMORBRUNNEN AUF DEM ALTSTÄDTER RING
ZU PRAG.

Verlag von I. L. Kober in Prag.

Wilh. Kandler fecit.　　J. Rybička sc.

KLÁŠTER SV. ANEŽKY V PRAZE.　　DAS AGNESKLOSTER ZU PRAG.

Nakladatel: I. L. Kober v Praze　　Verlag von I. L. Kober in Prag.

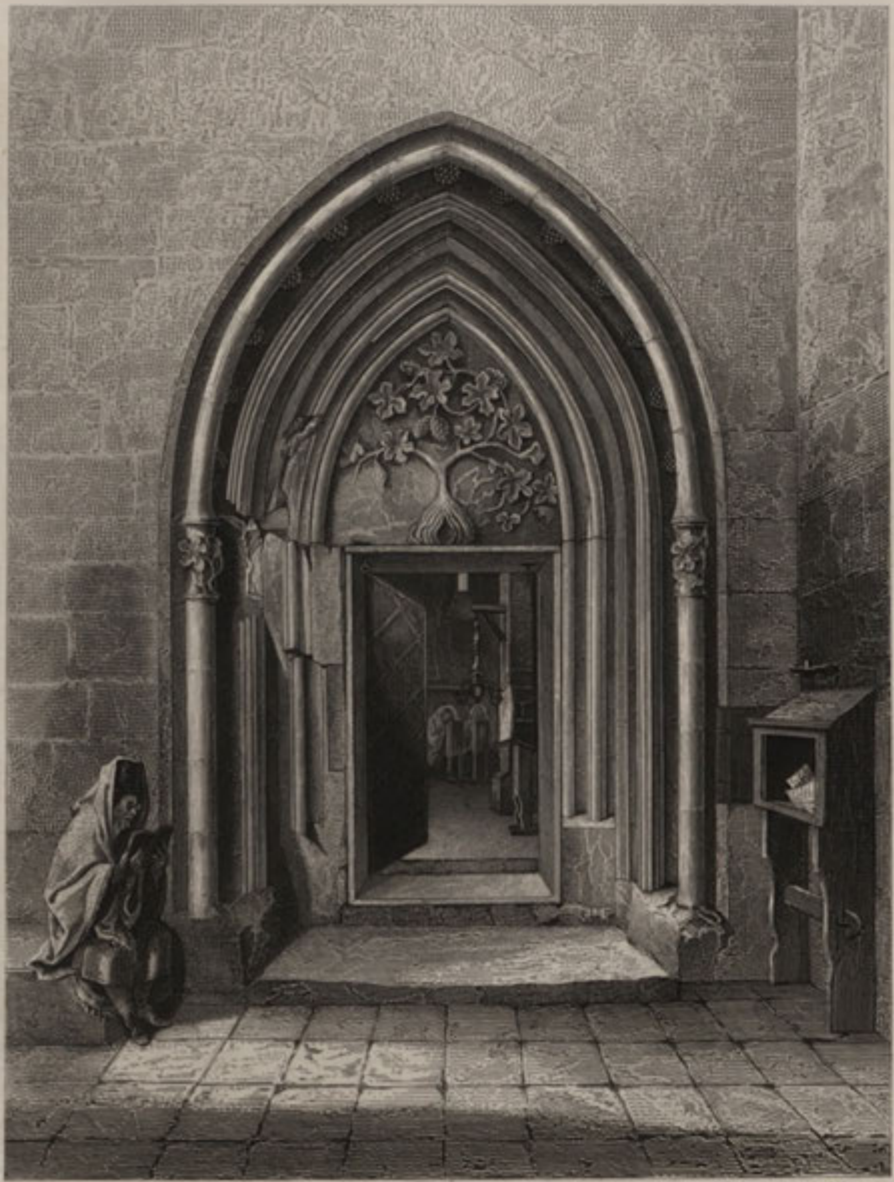
Fdh. Kandler fec.

STARÁ ŠKOLA ŽIDOVSKÁ V PRAZE. **DIE ALT-NEUSCHULE ZU PRAG.**

Vydáváno od kněhkupectví Herausgegeben v d. Verlagsbuchhandlung

I. L. Kober

v Praze. in Prag

VCHOD DO STARE ZIDOVSKE SKOLY V PRAZE. DIE PFORTE DER ALT-NEUSCHULE ZU PRAG.

Vydáwané od knihkupectwí Herausgegeben v. d. Verlagsbuchhandlung
Kober a Markgraf
v Praze. in Prag

KATEŘINA Z LOKŠAN **KATHARINA VON LOKSAN**

Vydáváno od knihkupectví Herausgegeben v. d. Verlagsbuchhandlung
Kober a Markgraf
v Praze in Prag

Wilh. Kandler fecit. Aus der Kunst-Anstalt v. C. F. Merckel, Leipzig. A. Fesca sculpsit.

CHRÁM SV. ŠTĚPÁNA NA NOVÉM MĚSTĚ PRAŽSKÉM.
NÁKRES Z ROKU 1836

Nakladatel: I. L. Kober v Praze

DIE ST. STEFANSKIRCHE IN DER NEUSTADT ZU PRAG.
GEZEICHNET IM JAHRE 1836

Verlag von I. L. Kober in Prag.